

Sláva a dôstojnosť človeka Pokus o filozofickú esej*

Dňa 11. marca 2011 zažil svet už v poradí pätnásť svetovú katastrofu jadrového zariadenia. V tento deň zasiahlo pobrežie Japonska zemetrasenie o sile deviatich stupňov Richterovej stupnice. Došlo k výbuchu na reaktore č. 3 jadrovej elektrárne v prefektúre Fukušima. Po zemetrasení nasledovalo cunami, ktoré vytváralo najväčšiu jadrovú katastrofu od Černobyľu v roku 1986. Cunami, štrnásť metrová príbojová vlna zasiahla dve poškodené jadrové elektrárne. Išlo o dvojnásobnú výšku, s akou experti rátali pri výstavbe závodov ležiacich na japonskom pobreží. Vplyvom zemetrasenia a cunami došlo v elektrárni k celkovému poškodeniu troch zo šiestich nukleárnych reaktorov. Táto prírodná katastrofa si v Japonsku celkovo a postupne vyžiadala osiemnásťtisícpäťstvo mŕtvych ľudí. Svet zachvátil smútok. Svetové organizácie sa zmobilizovali a okrem početných finančných zbierok Japonsko zažilo svetovú solidaritu tak materiálnej ako aj duchovnej pomoci obeťiam prežívších. Ale azda najväčším prekvapením a lekciou pre mnohých, ktorí tieto udalosti sledovali, bolo správanie sa obetí. Noví bezdomovci, živí smútiaci žialiaci za svojimi mŕtvymi, zranení a poškodení, pokojne sa zoraďovali do radov a čakali v akomsi prekvapujúcim vyrovnaní na distribúciu pitnej vody, na lekársku pomoc, bez predbiehania sa a bez rivalry, pokojne ležali v telocvičniach a v skromných priestoroch vedľa seba, cudzí s cudzími. Pre vzdialených sa stali blízkymi. Keby tieto pokojné a navzájom solidárne obete tragédie videl Jean Jacques Rousseau, možno by zajašal, že sa predsa len niektorí vrátili do pokojného prirodzeného stavu, aj keď ich k tomu viedlo nešťastie a Thomas Hobbes, zástancu slávnej teórie vojny všetkých proti všetkým by asi odišiel mlčky preč.

Prejdime však k inej udalosti. Dňa 6. septembra 2017 obrovský uragán Irma zasiahol niektoré antilské ostrovy. Najviac zdevastované boli dva: holandsko-francúzsky ostrov sv. Martin a francúzsky ostrov sv. Bartolomej. Tieto ostrovy boli doslova zničené a ich skaza sa prirovnávala k apokalypse. Dvanásťmetrové vlny rozdrvili celé pobrežie. Vietor, ktorý niekde nabral rýchlosť až tristo kilometrov za hodinu zrovna so zemou čo sa len dalo. Až 95% oblasti bolo zdevastovaných. Výsledok boli mŕtvi ľudia a mnoho zranených. Okrem iného, uragán pokračoval aj v iné dni a presunul sa ďalej na západ a ničil Haiti, neskôr Floridu. Napriek tomu, že uragán bol monitorovaný už štyri dni pred samotnou katastrofou, napriek najpresnejším a najdôslednejším informáciám aké mohli francúzske úrady svojmu obyvateľstvu poskytnúť, napriek materiálnym prípravám a zabezpečovacím prácam proti katastrofe, napriek dostatočnému zásobovaniu a potrebnej mobilizácii,

* Príspevok vznikol ako súčasť riešenia projektu VEGA č. 1/0124/16 Ruská a slovenská filozofia osoby v lingvistických a filozofických súvislostiach a APVV-16-0116 Štúdium byzantského hodnotového systému a jeho reflexie v slovanskom kultúrnom prostredí.

napriek tým najlepším opatreniam, uragán si zobrajal svoju daň: zabíjal a ničil. Jedna desiatka mŕtvyx ľudí, nezvestní, stovky zranených a väčšina bez domova. Holandský premiér Mark Rutte a francúzsky minister vnútra Gérard Collomb priznali, že obyvateľstvo rabovalo, lúpilo a bojovalo o potraviny a najmä o pitnú vodu. Na francúzskom území bolo rabovanie omnoho intenzívnejšie. Na ostrove sv. Martin zostať nepoškodený jeden len jediný obchod s potravinami a francúzska televízia TF1 často ukazovala jeho majiteľov, ktorí bezbranne pred televíznou kamerou interpretovali, aby im ozbrojené sily prišli na pomoc, lebo posledný obchod s potravinami bol každú chvíľu vystavený rabovaniu. Televízne obrazovky ďalej snímali rabujúcich obyvateľov, ktorí si odvážali do svojich príbytkov všetko čo bolo možné si zo zničených obchodov a verejných budov privlastniť: elektrické spotrebiče, nábytok, potraviny. Na televíznom kanáli Franceinfo Gérard Collomb vyjadril veľké prekvapenie a sklamanie. Konštatoval, že Francúzov nezaskočilo to čo sa stalo, ale to ako sa ľudia potom správali. To sa nečakalo. Keby tieto rabovania a krádeže obetí tragédie videl Thomas Hobbes, asi by si hrdo potvrdil svoju teóriu, že človek je človeku vlkom a naopak, ten kto by asi mlčky odišiel preč, by bol Jean Jaques Rousseau.¹ Neviem ako by to naozaj bolo. Konštatujem tieto udalosti nie preto aby som súdil. Nesúdme, ale snažme sa chápať a spolučítiť s ľudskou bolestou, ktorá je takomná. Na každý pád, niekoľko dní po tragédii začala prvá súkromná pekáreň na ostrove sv. Martin piecť bagety a rozdávala ich zadarmo.

Platí porekadlo, v núdzi poznáš priateľa. Ale rovnako by mohlo aj platiť, že v núdzi poznáš seba. Bolestné okamihy života a prekvapivé udalosti, ktoré prinášajú rany, privádzajú človeka k tomu, aby si opäťovne kládol otázky, ktoré si bežne nekladie. Sú to otázky o sebe samom, o tom, kto som alebo o tom, čím som pre seba a pre druhých. Tragédie ľudského života nás nútia pozerať sa do svojej tmy, počúvať svoju hluchotu, dotýkať sa svojej duchovnej nahoty. Som len príslušníkom dvojnohého biologického druhu Homo sapiens alebo môj biologický rozmer sa završuje sebaprekročením? Má moje biologické a fyzické telo, môj duch a moja sloboda pečať veľkosti a vznešenosťi, ktorá mi je ako človeku vlastná? Nepochybne, človek rastie tým, že prekračuje seba samého. Naproti tomu zmrzačieva sa tým, že myslí a žije v jednej dimenzii. Jedni sa opíjajú krajnosťou materializmu, iní sa schovávajú za náboženstvo, ďalší sa dobrovoľne chytajú do pasce tézy o úspešnom živote, iní sa opíjajú víziou trvalo udržateľného rozvoja a iní sa zase strácajú v bezpohlavnnej ideológii pýtajúc sa, či sú mužom alebo ženou alebo oboje. Myslím si, že namiesto krajného materializmu by bolo treba otvoriť sa duchovným hodnotám a hľadať ich – aby sme sa vedeli pozerať aj za horizont chleba a ekonomickej saturácie. Namiesto náboženskej kamufláže by bola potrebná cesta sebapravdy a zdielanej spravodlivosti – aby sme žili z oboch chlebov, duchovného aj hmotného. Namiesto ideológie úspechu by bola namieste odvaha k sebaobmedzeniu sa – aby sme sa o svoj chlieb vedeli podeliť. Namiesto vysnívaného trvalo udržateľného rozvoja je treba snažiť sa viac o trvalo udržateľný život – aby sme našu zem už nerabovali a vážili si chlieb, ktorý z tejto zeme vzišiel. Namiesto nestability svojej identity je treba znova sa učiť harmónii prírodnosti – aby sme

1 Poukazujúc na Jeana Jaquesa Rousseaua a na Thomasa Hobbesa nemyslím ani tak na ich sociálne teórie ako skôr na ich antropologické videnie človeka. Nemyslím na charakter a na funkcie štátu, teda to čo štát mohol a čo mal urobiť, alebo to čo nemohol urobiť a neurobil v krízových situáciach. Myslím na predispozície človeka, na jeho prirodzenú povahu. Stratil človek raj, ktorý je mu prirodzený alebo naopak, je mu prirodzeným byť dravcom, ktorý zabíja?

mohli obdivovať vzájomnú autonómiu ľudských bytosťí, ich obohacujúce dopĺňanie a tak mohli spoločne v rôznosti jest chlieb, ktorý je pre všetkých.

Čoraz viac si myslím, že nás život si skôr ideologizujeme, než by sme ho vytvárali. Slovami nemeckého evanjelického teológa, väzneného a popraveného nacistami, Dietricha Bonhoeffa: „My svoj život skôr ponesieme akoby sme ho mali vytvárať, budeme viacej dúfať, akoby sme mali kráčať vpred.“² Ak sa našou prioritou stane akákoľvek uzavretá ideológia, tak potom základný vzťah „ja – Ty“ je v ohrození a degeneruje sa na vzťah „ja – ono“. Druhý človek sa potom už len spredmetnieva a stáva sa prostriedkom. Druhého ale treba vždy chápať ako „Ty“ a nie ako „ono“, ktoré ho znižuje na úroveň veci alebo prostriedku pre dosiahnutie niečoho. Preto život jedného má vrastať do života druhého, má sa spolutvoriť v obohacujúcej komplementarite. Človek je bytosť, ktorá sa má učiť žiť autenticky v mnohých dimenziách. Súčasne sa však má učiť svojej identite a svojej autonómii. Má sa učiť vyjadrovať seba samého správne a vznešene, tak ako to robí hudba. Keď sa raz pýtali legendárnej postavy modernej hudby 20. storocia Igora Stravinského, čo dokáže hudba vyjadriť, odpovedal: „Nič. Iba samú seba. To však robí veľmi výrečne.“³ Stravinského výpoved' Ivan Čičmanec, spisovateľ a básnik, výborne okomentoval takto: „Ak si v tomto výroku nahradíme slovo „hudba“ slovom „život“, máme tu odpoveď na otázku, aký je zmysel života slobodného človeka: Nijaký. Iba vyjadrovať, t.j. naplňať, tvoriť seba samého.“⁴ Podobne aj človek, nemusí sa stať orchestrom, stačí keď vyjadri seba samého svojou vlastnou hudebou. Postačí ak vyjadri svoju veľkosť a vznešenosť, ktorá mu je vlastná. Vyjadrenie tejto veľkosti je najzreteľnejšie v dobrých a v solidárnych medziľudských vzťahoch, v spoločenskej angažovanosti a v angažovanosti sa o zveľaďovanie a ochranu životného prostredia. Tie sa neprejavujú len v dramatických situáciach života, ale majú byť vpisom do ľudskej bytosťi, akýmsi rukopisom človeka. Nutným predpokladom dobrých a solidárnych medziľudských vzťahov, spoločenskej angažovanosti a zveľaďovania a ochrany životného prostredia je personálnosť človeka: „základnou charakteristikou osobnej existencie, teda osoby je to, že vstupuje do vzťahov“, a teda „iba osoba človeka vie vytvárať vzťahy“, píše Peter Grečo, keď reflekтуje existencionálny personalizmus v byzantskej antropológii.⁵ Už podľa gréckej kappadockej tradície „byť“ znamená „byť vo vzťahu“,⁶ a to sa pre postmodernej človeka môže stať nanajvýš aktuálnym.

Postmoderný človek má predátorský vzťah k prírode a predátorský vzťah vo vzťahoch. Tak ako devastuje prírodu, tak devastuje aj vzťahy. Pritom je schopný aj opaku: je schopný prírodu zveľaďovať a je schopný budovať vzťahy. Je to postmoderný človek, ktorý „trpí na bezmyšlienkovitosť, hynie na bezcharakternosť a zomiera na nelásku“, ako správne diagnostikoval koróziu ducha nitriansky lekár Pavol Strauss.⁷ Tento postmoderný „človek sa rozbehol do úžasných priestorov hmoty, ale zabudol doriešiť a psychicky zvládnuť ľudské vzťahy. Úhrn sŕdc zapá-

2 BONHOEFFER, Dietrich: Oslovanie nenáboženského človeka. In *Tvorba*, 2006, roč. 16, č. 4, s. 28. Pôvodný text je v češtine, preklad pochádza od nás.

3 ČÍČMANEC, Ivan: Strach z abstrakcie. In *Tvorba*, 2005, roč. 15, č. 1, s. 2.

4 Tamže.

5 GREČO, Peter: Princípy existencionálneho personalizmu v kontexte byzantskej antropológie. In *Konštantíne listy. Constantine's Lettres*, 2017, vol. 10, č. 1, s. 94.

6 Tamže.

7 Pavol Strauss tieto slová uviedol v súvislosti s Európou. Porovnaj Nezdvorilé glosy. In *Listy PS. Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa*, 2011, č. 15, s. 1.

sovať do seba, mechaniku a súlad duší.⁸ Postmoderný človek sa amputoval od spolupatričnosti, zo vzťahov si vykastroval jemnosit a ponoril sa do samoty ab-solutizácie bezbrehého individualizmu. To zapríčinilo, že absentuje autentické spolubytie človeka s človekom. To je jeho diagnóza.

No napriek tomu, človeku je vlastná, priam bytostná schopnosť byť dialogický, byť kreatívny vo vzťahoch. Táto schopnosť človeka rást v učlovečenosti je jeho veľkou nádejou. Kde sa táto nádej berie?

Aj postmoderná dezorientácia môže byť novou príležitosťou ba priam šancou k solidárному životu. Ved' v perspektíve zblížujúcich sa vzťahov človek neprechádza zo života do smrti ale zo smrti do života. Preto si myslím, že je nanovo potrebné naučiť sa človeka vnímať a preciťovať ako osobu vo vzťahoch, vo vzťahu k sebe, k druhým a k životnému priestoru v ktorom s nimi koexistuje. Je potrebné človeka k týmto vzťahom opäťovne viest, aby zakusoval pocit koexistencie, súčinnosti a solidarity. Človeka robí šťastným, keď môže ochutnávať ľudskú existenciu, preciťovať ju, zavoňať ju a ak je to možné aj jej rozumieť. No v prvom rade, treba jej umožniť byť tvorivou, a to najmä vo vzťahoch. Napokon, nikto nie je sám a každý človek je rovnako veľký a vznešený. Takto veľký a vznešený je a ostáva aj postmoderný človek. Vyjadrené starozmluvným žalmom: človek je korunovaný slávou a dôstojnosťou⁹ a na to nemá dosah ani čas, nech by bol akokoľvek nepriaznivý, a ani doba, nech by bola akokoľvek ťažká. To že je korunovaný slávou a dôstojnosťou, to je jeho DNA, a to je viac ako jeho diagnóza, ktorá sa môže meniť. Človek má svoju slávu a dôstojnosť, je vznešenou bytosťou a z tohto základného presvedčenia vychádzam. DNA človeka je jeho nádejou. Človek je sice bytosť, ktorá sa sice mylí a potkýna, no je to aj bytosť ktorá dvíha a vonia. Je to bytosť, ktorá vie svoj život udusiť a znehodnotiť, no aj bytosť ktorá dáva život, robí ho vzácnym a vzletným. Človek padá aj vstáva, zraňuje, ale aj hojí a uzdravuje. Žije v napätiach a v protirečiach, v ktorých stagnuje ale aj hľadá. On je veľký tým že je, a jeho sláva a dôstojnosť, jeho DNA nie je nič iné ako sakrálnosť, ktorá ho konštituuje. Preto keď sa postmodernému človeku smutne hovorí o jeho diagnóze, ktorá nie je úplne priaznivá, treba hovoriť aj o jeho sakrálnosti. Je to preto, lebo postmoderný človek, to nie je len človek, ktorý sa nahradza krikom, ale ktorý aj hľadá. Nie je to len človek, ktorý už nevidí cez informačný smog, ale je to človek, ktorý vie čítať život. Nie je to len človek, ktorý sa vie pohybovať v chladnom labirinte počítačových serverov a hypermarketov, ale je to človek, ktorý aj túži hlaďať a byť hladený ľudským teplom, a to jednoducho preto, lebo to má v sebe. Hoc skrpatené, ale je to v jeho DNA. Jeho vpísaná sakrálnosť mu je nescudziteľná. Preto nejestvuje ľudský život, ktorý by neboli hodný života, nejestvuje život, ktorý by bol v prenájme a teda nejestvuje ani postmoderný človek, ktorý by neboli veľký a vznešený, ktorý by neboli človekom nádeje.

V závere vyjadrujem presvedčenie, že *Homo sapiens*, teda „človek múdry“, sa stáva naozaj múdrym vtedy, keď sa završuje sebaprekročením, keď sa stáva sebadarom a keď sa uskutočňuje sebaodovzdávaním. Byť *Homo sapiens* nemusí byť len biologickým faktom ale môže to byť aj méton, ktorú završujeme v zmysluplnnej koexistencii, vo vzájomnej spolupatričnosti a v odovzdanosti. Vyjadrujem vieru, že človek človeku nemusí byť vlkom ale darom. Za podmienky ak sa sám prijme ako dar, ktorý má byť darovaný.

8 Tamže.

9 Žalm 8, 6.